

Taustapaperi Ihmisoikeusliiton kevätseminaariin Historian väärydet – Miten valtio voi hyvittää mennyttä?

3.5.2018

Lähde: Kuurojen Museon verkkosivut: www.kuurojenmuseo.fi

Kuurojenopetus

Suomen ensimmäinen kuurojenkoulu perustettiin vuonna 1846 Porvooseen ja sen myötä maahamme syntyi kuurojen yhteisö. Ensimmäisen koulun perustaja oli kuuro Carl Oscar Malm, joka oli saanut koulusivistyksensä Tukholman Manilla-koulussa. Manillan esimerkin mukaisesti Malm käytti koulussaan viittomakieltä. 1800-luvun lopulla opetusihanteet kuitenkin muuttuivat ja kuurojenkouluissa alettiin käyttää puhemenetelmää, joka kuurojen yhteisössä tunnetaan myös oralismina.

Keskustelua kuurojen opetuksessa käytettävästä menetelmästä käytiin 1870-luvulla aistivalliskoulujen opettajien keskuudessa. Toisaalta kannatettiin puhemenetelmää ja toisaalta nähtiin myös viittomien käytön tarpeellisuus. Puhemenetelmä sai Suomessa virallisen aseman kun maahamme perustettiin komitea pohtimaan aistivalliskoulutusta. Komitea suositti kuurojen opetuksessa puhemenetelmän käyttöönottoa ja sen tekemän ehdotuksen pohjalta tuli vuonna 1892 voimaan asetus, joka sisälsi ohjeet kuurojenkouluissa käytettävistä opetusmetodeista.

Ensisijaiseksi opetusmenetelmäksi tuli puhemetodi ja vain niitä oppilaita, jotka eivät menestyneet puhemenetelmällä, opetettiin kirjoittamisen ja viittomakielen avulla. Yksi puhemenetelmään siirtymisen seurauksista oli, että kouluihin ei enää palkattu kuuroja opettajia, vaikka opetus maassamme oli alkanut kuuron toimesta.

Puheella opettaminen

Vuonna 1904 otettiin käyttöön niin sanottu jakojärjestelmä, jonka mukaan kaikki kuurot oppilaat otettiin ensin puhekouluihin. Siellä heidät jaettiin ensin a- ja b-oppilaisiin, joita opetettiin puheella ja c-oppilaisiin, jotka siirrettiin kirjoitusmetodia käyttäviin kouluihin. Oppilaiden arviointi tehtiin puhekyvyn perusteella ja käytännössä muuta lahjakkuutta ei juuri otettu huomioon. Tämä aiheutti oppilaiden keskuudessa hämmennystä, kateutta ja häpeää sekä jätti moniin syvät haavat. Jakojärjestelmä oli käytössä kuurojenkouluissa aina 1960-luvulle saakka.

Kirjoituskouluissa käytettiin myös viittomakieltä tai viittomia. Puhekouluissakin oli yksittäisiä opettajia, jotka halusivat käyttää viittomia. Yleensä opettajat kuitenkin pitivät puhemetodia ylivertaisena ja viittomakielellä opettaminen koettiin kuuron jättämiseksi tietämättömyyteen. Toisaalta viittomakielen opiskelu olisi ollut opettajille myös vaikeaa ja aikaa vievää.

Vuoden 1912 ohjesäännön mukaan koulut saivat päättää melko vapaasti opetuksen sisällöstä. Koska koulut valmistivat oppilaita käytännön elämää varten, tärkein oppiaine oli artikulaatio eli puheen ääntäminen. Sen avulla kuuroista haluttiin tehdä mahdollisimman ”normaaleja” ihmisiä. Artikulaatio-opetusta oli viikossa jopa 20 tuntia, joten se vei koulupäivistä lähes kaiken ajan.

Artikulaation opetuksessa käytettiin peilejä, lusikoita ja kielilapioita. Viitotussa perinteessä toistuvat kertomukset siitä, että ääntämisharjoituksissa suuhun laitettavaa lusikkaa ei pesty oppilaiden välillä ja se kuvotti monia. Oppilaan tuli ymmärtää huulien, nielun ja kielen merkitykset puheessa. Tämä toteutettiin, niin että oppilas piti toista kättään opettajan puhe-elinten kohdalla ja toista kättään omillaan ja oppi matkimalla tekemään opettajan liikkeitä.

Puheopetuksen tulokset eivät olleet kovin hyviä, mutta sen käyttöä suositeltiin silti. Työ vaati sekä opettajilta että oppilailta paljon voimia. Oppilaiden piti jatkuvasti katsoa opettajan suuta ja pyrkiä erottamaan sen pienimmätkin liikkeet. Huuliolukua piti koulupäivien lisäksi jatkaa myös sunnuntain jumalanpalveluksessa ja läksyjä papatettiin ääneen iltaisin asuntolassa. Oppilailla ei kuitenkaan aina ollut käsitystä tekstien sisällöstä ja ne, jotka saivat opettajan opetuksesta selvää, selittivät muille viittomilla, mitä oli opetettu.

Viittomakielten vastustaminen näkyi selkeimmin ruumiillisissa rangaistuksissa. Viitotussa perinteessä on runsaasti kertomuksia puheopetukseen liittyvästä kurituksesta ja fyysisestä pakottamisesta. Kertomuksissa toistuvat viittomakielen käyttöön liittyvät rangaistukset ja suoranainen julmuus: karttakepillä käsille lyöminen, nurkassa seisottaminen, käsien sitominen ja nälässä pitäminen.

Vaikka viittomakieltä ei koulussa sallittu, lapset viittoivat keskenään salaa. Kuurojenkoulut olivat aina 1970-luvulle saakka sisäoppilaitoksia, joissa viittomakieli, tavat ja perinteet siirtyivät uusille sukupolville ja jossa kasvettiin yhteisöllisyyteen.

Ideologiat oralismin taustalla

Puheen opettaminen kuurojenkouluissa on ollut loogista, mutta puheella opettaminen ja viittomakielen kieltäminen tuntuu järjenvastaiselta. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä puheella opettamisen rinnalle nousi myös suoranainen viittomakielten vastustaminen. Puhemenetelmän kannattajat ajattelivat, että ilman puhetta ei ollut ajattelua ja että viittomakielen käyttö hidasti puheen ja näin ollen myös ajattelun kehittymistä. Puhetta oppilaiden tuli käyttää myös oppituntien ulkopuolella.

Puhemenetelmän voittoon viittomamenetelmästä on katsottu vaikuttaneen myös teollistumisen, nationalismin ja evolutionismin. Evolutionismin mukaan viittomakielet nähtiin primitiivisinä ja taantuneina kielinä. Niin sanotun lingvistisen darwinismin mukaan nämä alemmat kielimuodot kuolivat ja tulivat korvatuiksi ylemmillä. Puheen katsottiin olevan inhimillistä toimintaa ja viittomisen eläimellistä. Tavallinen vertaus olikin kuuroista apinoina, jos he pysyivät vain kuurojen yhteisössä.

Kansallisuusaate puolestaan painotti, että kansan tunnusmerkki oli sen käyttämä yhteinen puhuttu kieli. Teollistuvan yhteiskunnan keskeinen vaatimus oli tehokkuus ja näin ollen koulutuksen tuli palvella työvoiman tarvetta. Katsottiin, että puhetaito oli kuuroille työelämän kannalta viittomakieltä hyödyllisempi ja tavoitteena olikin saada kuurojenyhteisö vaihtamaan kielensä.

Perhe-elämä

1700- ja 1800-luvuilla Ruotsi-Suomessa kuurojen oli lupa mennä keskenään avioliittoon, jos he ymmärsivät kristinuskon perustotuudet ja jos mies kykeni elättämään perheensä. Kuurojen välisiä avioliittoja ei ole tuolta ajalta juurikaan tutkittu ja ensimmäiset tunnetut kuurojen väliset avioliitot solmittiin 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Kuurot ovat vahvasti endogaaminen ryhmä, mikä tarkoittaa että suurin osa kuuroista on perinteisesti solminut avioliiton toisen kuuron kanssa. 1900-luvun alussa kuurojen perusoikeuksia kuitenkin loukattiin

rajoittamalla oikeutta avioliiton solmimiseen ja perheen perustamiseen. Tätä perusteltiin sillä, että syntymäkuuroille arveltiin syntyvän kuuroja lapsia. Kautta aikain kuitenkin kuuroista lapsista suurin osa on syntynyt kuuleviin perheisiin ja valtaosa kuurojen pariskuntien lapsista on puolestaan ollut kuulevia. Viittomakielisen yhteisön ytimen kuitenkin muodostavat ne suvut, joissa kuuroutta esiintyy useassa sukupolvessa, ja jossa viittomakieli ja yhteisön kulttuuriperintö siirtyvät luonnollisella tavalla sukupolvelta toiselle.

Avioliittokieltö

Kuurojen avioliittojen rajoittamiseen vaikutti rotuhygienialiike, joka sai alkunsa 1800-luvun jälkipuoliskolla Euroopassa ja jonka tavoitteena oli parantaa tulevien sukupolvien laatua. Liike oletti, että perinnöllisyyslait määräsivät jälkeläisten ominaisuudet ja että lisääntymistä säätelemällä oli mahdollista estää arvottomina pidettyjen ominaisuuksien periytyminen seuraaville sukupolville.

Suomessa kiinnostus rotuhygieniaa kohtaan kasvoi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä samaan aikaan kun avioliittolainsäädäntöä oltiin uudistamassa. Lakiesitys uudeksi avioliittolaiksi oli valmiina vuonna 1924 ja siinä listattiin muutamia ehdottomia avioesteitä. Sen lisäksi listattiin muutamia ryhmiä, joiden avioitumista varten tarvittiin lupa presidentiltä. Synnynnäisesti kuurot kuuluivat jälkimmäiseen ryhmään ja lupa avioliittoon voitaisiin myöntää, jos avioliitosta ei syntyisi lapsia. Avioliittoa harkitsevien kuurojen tuli siis lääkärintodistuksella osoittaa, että ainakin toinen oli kuuroutunut vasta syntymänsä jälkeen.

Kuurojen parissa aihe herätti keskustelua ja vastarintaa ja näkemys oli se, että synnynnäisen kuurouden ja myöhemmin tapahtuneen kuuroutumisen erottaminen oli vaikeaa. Lisäksi tuotiin vahvasti esille se seikka, että kuurojen enemmistö elätti itsensä omalla työllään, eikä aiheuttanut yhteiskunnalle taloudellista rasitetta.

Avioliittolaki hyväksyttiin kuitenkin esityksen mukaisesti vuonna 1929. Lain vaikutukset näkyivät jo kaksi vuotta myöhemmin, sillä oli selvästi havaittavissa, että kuurojen naimisiinmeno vähentyi. 1960-luvulla kritiikki lisääntyi Suomen avioliittolainsäädäntöä kohtaan ja sitä pidettiin lainsäädännön häpeäpilkkuna. Kansainvälisestäkin kuurojen keskinäisten avioliittojen kieltäminen on ollut harvinaista. Kaikki kuurojen väliset avioliitot sallittiin vasta vuonna 1969.

Se, että kuurojen avioitumista rajoitettiin, oli selkeä ihmisarvon loukkaus. Voidakseen elää rakastamansa ihmisen kanssa, muutamat kuurot pariskunnat joutuivatkin elämään avoliitossa ja saamaan siinä lapsia, aikana jolloin se ei ollut yhteiskunnan silmissä hyväksyttävää.

Sterilointilaki

1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa valmisteltiin sterilointilakia, joka myös pohjautui rotuhygieeniselle ajattelulle. Lakiehdotuksessa steriloitavat jaettiin kolmeen ryhmään, joista kuurot kuuluivat ryhmään, jossa sterilointi tehtäisiin avioliittoluvan saamiseksi. Kuurojen sterilointia perusteltiin sillä, että näin kuurot voisivat mennä naimisiin kaikissa olosuhteissa. Sterilointiin tuli saada steriloitavan itsensä kirjallinen suostumus ja lausunto aviopuolisolta. Kaikissa tapauksissa sterilointiin tarvittiin myös lääkintöhallituksen lupa.

Lopullisesta, vuonna 1935 hyväksytystä laista, kuurot kuitenkin jätettiin pois, mutta sterilointia saattoi itse anoa, jos epäili saavansa avioliitossa ”vajaakelpoisia lapsia”. Lain tulkinnan mukaan kuuroilta edellytettiin kuitenkin sterilointia ehtona avioliittoluvan saamiselle. Sterilointilain perusteella Suomessa sterilointiin kaikkiaan yli 7000 naista, mutta kuuroja naisia koskevaa tutkimusta ei ole riittävästi tehty.

Vaikka kuuroja koskevista steriloinneista ei ole vielä riittävästi tutkimustietoa, ovat muutamat kuurot avautuneet vaikeista kokemuksistaan ja kertoneet heille kuurouden vuoksi tehdyistä aborteista ja lisääntymisen estämiseksi tehdyistä toimenpiteistä sekä yhteiskunnan asenteista.

Kuurotietoisuus

1900-luvun jälkipuolella kuurojen yhteisössä alettiin esittää avointa kritiikkiä oralismia vastaan, joka oli 1800-luvun lopusta saakka ollut kuurojenkouluihin vallitsevana opetusmenetelmänä ja jossa ei tunnustettu viittomakielen merkitystä. Samaan aikaan kuurojen oma kulttuurielämä vahvistui ja viittomakielen asemasta keskusteltiin vilkkaasti. Liikehinnästä muodostui 1970-luvulla kuurotietoisuusliike.

Liikkeessä keskeistä oli tasa-arvoisuuden vaatimus ja sen mukaan kuuroilla tuli olla yhteiskunnassa samat oikeudet, velvollisuudet ja arvo kuin muillakin. Kuuron identiteetin kannalta keskeisessä roolissa oli viittomakieli, jolle vaadittiin yhteiskunnan hyväksyntää. Omasta kielestä tuli olla ylpeitä ja kuurojen tuli saada tuntea itsensä yhtä arvokkaiksi kuin muutkin yhteiskunnan jäsenet.

Kuurotietoisuus nosti esille asioita, joista yhteisössä oli aikaisemminkin keskusteltu, mutta nyt ne tuotiin voimakkaasti ja selkeämmin määritellyssä muodossa esille. Kuurotietoisuus tarjosi uuden näkökulman, jonka avulla saatettiin tarkastella kaikkia elämänalueita ja myös Kuurojen Liitto otti sen huomioon tavoitteita asettaessaan. Kuurotietoisuusaate mullisti kuurojen käsitykset itsestään ja yhteisöstään, koska se piti lähtökohtanaan kuuroa ja hänen tarpeitaan, ei kuulevan yhteiskunnan vaatimuksia.